

ФІЛОСОФІЯ

УДК 130.2

Н. В. Бєлова,
О. В. Попович

ПАРАДИГМИ ВЗАЄМОДІЇ КУЛЬТУР

Послідовне оформлення понятійно-аналітичної системи філософського знання про сутність взаємодії культур стикається з проблемою відсутності «монооб'єкта» (або єдиного об'єкта), оскільки предметом вивчення стають системи взаємодії, або системні комплекси. З огляду на це, в статті обґрунтовується необхідність підвищення інтегративного статусу філософії культури, зокрема шляхом включення до її предметного кола окремих проблем культурології і пропонується розглядати взаємодію культур також як системний комплекс, який містить культурні системи різних рівней загальності (спільнота, група, особистість).

Простежується розвиток теорії акультурації, розглядаються її рівні та доповнення комплексу акультурації т. з. теорією стратегій акультурації. Визнається недоцільним синонімічне використання понять «акультурація» та соціокультурна або міжкультурна адаптація.

Розкривається багато якісність процесу взаємодії культур. Пропонується певне узгодження наявних парадигм взаємодії культури, оскільки в сучасних умовах прискорення процесів глобалізації використання філософської методології, допоможе осмисленню загальних проблем буття людини, і створить базис поєднання множини систем (системних комплексів) взаємодії культур.

Ключові слова: акультурація, асиміляція, виключення, інтеграція, мультикультуралізм, сегрегація, системний комплекс, стратегія акультурації, взаємодія культур, культурна адаптація, плавильний котел.

DOI 10.34079/2226-2849-2019-9-18-9-19

В сучасних культурних і соціальних зрушеннях, за слушним висловом відомого дослідника В. Біблера, виявляється, а в філософських і культурологічних дослідженнях фіксується феномен зосередження європейської культури «...як якоїсь «багатомісної множини» форм розуміння, що докорінно відрізняються одна від одної, або, якщо взяти зіставлення з іншої сфери, важкий контрапункт самостійних Розумів, різних відповідей на (по-різному поставленому) питанні: «Що означає розуміти...» – себе, інших людей, речі, світ?» [3, с. 4]. Таке одночасне «спілкування всіх історично визначених форм розуміння» потребує розуміння різних логік в точці їх «виникнення і взаємоперетворення, взаємообґрунтування (трансдукції)» [3, с. 4].

В методологічному плані дослідження «форм розуміння», над якими надбудовуються понятійні системи, що фіксують набуте знання про буття суспільства в його даності, стикається не тільки з проблемою мінливості категоріального апарату, використаного при вивченні життєдіяльності людини як прояву буття суспільства, а й з суттєвими змінами самої системи суспільства як складного, багаторівневого об'єкту, аналіз станів і властивостей якого потребує підвищення інтегративного статусу філософії культури, зокрема шляхом включення до її предметного кола проблем

культурології. Це цілком відповідає сучасній тенденції розвитку наукового пізнання, яке, на думку В. Вернадського, спеціалізується не з наук, а з проблем, що «...дозволяє, з одного боку, надзвичайно зануритися у досліджуване явище, а з іншого – розширити охоплення його з усіх точок зору» [4, с. 67].

Однією з таких проблем, на нашу думку, є прояви наслідків взаємодії культур, які в умовах бурхливого оновлення усіх сфер суспільного буття спроможні на рівні особистості деструктивно впливати на визначення і збереження її ідентичності, що робить пошуки механізмів збереження самості людини надзвичайно актуальними.

Культурні зв'язки, або взаємодія культур, опосередковуються спілкуванням (у широкому сенсі) людей, що належать до різних культур. Для теоретичного опису процесу і результату такої взаємодії в сучасній філософії культури та культуриології використовується термін «акультурація», що в експлораціях науковців часто інтерпретується як *окультурення*, або *прилучення* до культури, втрачаючи частину ознак (змісту), виокремлених ще в першому визначенні акультурації, наданому представниками культурної антропології Р. Редфілдом, Р. Лінтоном і М. Херсковіцем, на думку яких, акультурація (*acculturation*) «...охоплює ті явища, що виникають внаслідок входження груп індивідів, що мають різні культури, у безперервний безпосередній контакт, який спричиняє зміни в первісних культурних паттернах однієї з груп або їх обох» [28].

У змісті наведеного визначення, наближеного до *протовизначення* у сенсі Дж. Рассела (який звернув увагу на практичну діяльність як основу формування окремих видів дефініцій), міститься конкретна система знань щодо взаємодії (і її наслідків) представників різних культур.

Зосереджена навколо суттєвих ознак, ця система знань не має об'єкта, який можливо було визначити як «монооб'єкт», оскільки у цьому випадку «...предметом вивчення ... стають не стільки самі матеріальні системи та їх закономірності, скільки *системи взаємодії*, що існують між різними різноякісними об'єктами, що пов'язані між собою необхідним чином. По суті справи, їх вивчення є вивченням систем, що взаємодіють, або системних комплексів» [12, с. 294].

На нашу думку, взаємодію культур як предмет аналізу також можливо репрезентувати як системний комплекс, що містить культурні системи різних рівней загальності (спільнота, група, особистість), в якому вищенаведене визначення акультурації (разом з іншими) дозволяє виокремлювати суттєві ознаки, що фіксують знання про характер взаємодії індивідів належаних до різних культур.

До проблем комплексу взаємодії культур історично входить і проблема соціокультурної адаптації, до вивчення якої зверталися українські та зарубіжні філософи культури, культуриологи, соціологи, зокрема, М. Бровко, Л. Волинська, В. Гриценко, Л. Корель, А. Налчаджян, М. Мудрик, М. Ромм, Т. Шибутані, Л. Шпак та інші, значна частина яких, а саме М. Бровко, М. Кондратьєв, В. Лабунська, Л. Максимов, та ін. зосереджувалася на процесах взаємодії особистості та соціального середовища, а інші, зокрема О. Асмолов, Л. Божович, О. Ковальов, А. Петровський, А. Реан та ін. – на дослідженні формування якостей особистості під впливом середовища.

Наслідком філософського та соціологічного аналізу адаптаційних процесів у суспільстві, пов'язаного з роботами В. Афанасьєва, І. Калайкова, Ю. Левади, Е. Маркаряна, В. Неміровського, Л. Петрушенка, Б. Українцева та ін., було усталене розуміння соціальної адаптації як сукупності системоутворювальних властивостей середовища, які дозволяють людині вибудовувати добробут свого життя.

Систематичне вивчення акультурації проводили закордонні дослідники Дж. Беррі,

С. Бочнер, К. Оберг, К. Уорд, А. Фернхем та ін., внаслідок чого була створена загальна теорія акультурації, оформлення більшої частини якої належить відомому канадському досліднику Дж. Беррі.

Притаманні акультурації ознаки розглядаються зазначеним науковцем в контексті участі індивіда в міжкультурних контактах, або ступеню включеності суб'єкта взаємодії до нового середовища. І оскільки розглядається саме *взаємодія*, її результат передбачає охоплення як змін характеристик груп культурних меншин, так і суспільства (спільноти), що їх приймає [21].

Автор будує певну модель, в якій враховуються культурні та психологічні фактори, що діють на протязі усього процесу акультурації (насамперед, здібності груп до культурного контакту, характер міжкультурних відносин та культурні зміни, що виникають внаслідок контакту), фактори поведінкових змін, акультураційний стрес, психологічну адаптацію, – що в цілому задовольняє критеріям системного комплексу.

Пропонована Дж. Беррі модель (яку ми теж розглядаємо як системний комплекс) акультурації має, в нашому розумінні, конкретний характер. Така констатація передбачає уточнення терміну «конкретний», який використовується у декілька значеннях, зокрема він може позначати об'єкт пізнання як органічне ціле, а може – відображення органічного цілого в мисленні (за допомогою системи категорій). В останньому випадку, конкретне в мисленні становить єдність різноманітних визначень, і саме це ми вбачаємо в моделі Дж. Беррі.

Зрозуміло, що подальший розвиток теорії акультурації потребує розгортання процесу сходження від конкретного до абстрактного, результатом чого може стати досягнення глибшого рівня пізнання.

Кроком руху від конкретного до абстрактного, як ми вважаємо, є категоризація в межах філософії культури близького за змістом поняття соціокультурної адаптації, яке в експлораціях сучасних дослідників розглядається як форма «...взаємопристосування суб'єктів і соціокультурного середовища на основі обміну духовно-практичними можливостями і результатами діяльності в конкретних адаптивних ситуаціях» (Л. Шпак) [19, с. 106]. В цілому, соціокультурна адаптація є системою взаємодії, у т. ч. взаємодії суб'єкта і об'єкта адаптаційного процесу.

Якщо термін «акультурація» є відображенням в мисленні органічного цілого, яке він позначає, то термін «соціокультурна адаптація» відображає сторону комплексу культурної адаптації (предмету), що відображається. Логічний вимір відносин між вищенаведеними поняттями потребує уточнення, хоча, ґрунтуючись на викладеному, можливо стверджувати, що поняття «акультурація» не є тотожним соціокультурній або міжкультурній адаптації і, як ми вважаємо, їх синонімічне використання є недоцільним.

З огляду на бурхливу інтернаціоналізацію суспільного буття, вважаємо необхідним подальше уточнення змістів цих понять як таких, що є рушійними в парадигмі аналізу діалектики соціального та особистісного в процесі взаємодії культур.

Почнемо з того, що соціокультурна адаптація, як і соціальна адаптація в цілому, є не тільки безперервним, але й дискретним процесом. Вона реалізується через суб'єктивне освоєння соціокультурного середовища, що змінюється, і її основою, як зазначають сучасні дослідники, стають соціокультурні відмінності, зокрема, за думкою Л. Шпак, «...відмінності у розподілі та доступності духовних благ і послуг, у рівні їх споживання, в характері і змісті культурної діяльності, ступені активності суб'єкта в соціокультурній взаємодії [19, с. 106].

Пошуки внутрішнього джерела соціокультурної адаптації вказують насамперед на невідповідність засвоєних, звичних форм і способів культурної діяльності новим потребам і можливостям суб'єктів адаптації в умовах соціокультурного середовища, що змінюється. Щодо здійснення цього процесу, то він іде шляхом індивідуальних предметно-практичних та духовно-практичних дій у сфері повсякденного життя [19, с. 109–112] і є формою взаємодії суб'єкта зі сферою повсякденності, «...що створює для суб'єкта умови ефективного входження в наявний соціум і засвоєння різних форм соціальної діяльності» [13, с. 15]. Змістом адаптації дослідники вважають засвоєння нового у повсякденному житті, а її результатом – взаємоприспосовування і обмін продуктами діяльності індивіда і середовища.

Сучасні автори вказують на головні відмінності соціокультурної адаптації від інших форм соціальної адаптації, зокрема Т. Лондаджим доводить, що, по-перше, «...ця взаємодія опосередковується культурою як ядром соціокультурного середовища та індивідуальною культурою суб'єкта. По-друге, зміни, що відбуваються в результаті цієї взаємодії, можуть мати пролонгований характер, оскільки призводять до трансформації буденного світу людини і організації повсякденного життя суспільства, по-третє, вона супроводжує основні види діяльності індивіда» [13, с. 16].

Аналіз процесу соціокультурної адаптації індивіда ускладнюється наявністю рівнів, кількість і відмінність яких визначається розумінням індивіда не тільки як істоти, що діє у фізичній, але і в соціокультурній площині. Так само має рівні (або виміри) теорія акультурації, у т. ч. за рахунок доповнення комплексу акультурації т. з. теорією *стратегій акультурації* (Дж. Беррі), в якій з метою прогнозування наслідків міжкультурних контактів, що здійснюються відповідно до поведінкових стратегій, обраних її учасниками, виокремлюються для дослідження додаткові фактори поведінки учасників акультураційного процесу [23].

Якщо здійснити певне спрощення, то, згідно Дж. Беррі, індивід, або меншини, які вирішують проблеми, що виникають на протязі входження до іншої культури, і прагнуть зберегти власну культурну ідентичність, дотримуються певних стратегій (стратегій акультурації). Враховуючи те, що *прийняття нової культури і адаптація до нової культури* є різними речами, дослідник наголошує, що акультураційні стратегії меншин, як правило, мають два параметри: відношення до традиційної культури і ставлення до культури приймаючої спільноти, врахування яких дозволяє виокремити декілька типів. Це, по-перше, стратегія асиміляції, для якої характерна втрата групою (або окремими її представниками) власної культури на протязі встановлення і підтримки контакти з іншою культурою із повною зміною національної самоідентифікації у наступних поколіннях. По-друге, сепарація, для якої визначальним є збереження групою, або її представниками ідентифікації із власною культурою та загальним запереченням іншої культури. По-третє, маргіналізація, для якої характерна втрата групою або її представниками власної культури без встановлення тісних контактів з іншою культурою [29].

Щодо реагування групи-реципієнта на міжкультурні контакти, то три їх основні типи, а саме, асиміляція, інтеграція й сепарація були зафіксовані Р. Линтоном та М. Херсковичем. Розвиваючи цей підхід, Дж. Беррі, проголошує як єдино важливий для стратегії «великого суспільства» (приймаючої спільноти) виключно фактор ставлення до культури меншин (мультикультурна ідеологія) і виокремлює чотири стратегії: мультикультуралізм, сегрегація, «плавильний котел» та виключення [29, с. 20–33], де «плавильний котел» – це асиміляція, якої прагне домінантна група,

сегрегація – це нав'язана групою сепарація, а «виключення» – це маргіналізація, що проводиться домінуючою групою.

Інтеграцію, яка є формою акультурації, за якої суспільство в цілому налаштовано на культурне розмаїття, науковець обирає в якості стратегії взаємного пристосування, сподіваючись, що саме ця форма дозволяє індивідам повністю зберегти свою культуру і частково засвоїти іншу. Оскільки для інтеграції притаманна ідентифікація як зі старою, так і новою культурою, ця стратегія пізніше отримає ім'я мультикультуралізма.

Нажаль, в існуючих концепціях акультурації наголошені зміни характеристик суспільства (спільноти), що приймає представників іншої культури, «чужі» для нього соціальні, культурні, етнічні та інші елементи, не отримали достатньої уваги, в той час як їх вплив на формування особистості може бути значним і мати протилежні наслідки, – не тільки культурного збагачення, а й деструкції, про що свідчить зростання проявів девіантної поведінки відносно представників інших культур в Європі, де в мультикультурних спільнотах процес акультурації охоплює дві (і більше) культурні групи.

Велика увага приділяється психологічним факторам акультурації груп «чужинців», серед яких Дж. Беррі в своїй теорії виокремлює поведінкові зміни, акультураційний стрес (*acculturative stress*), психологічну адаптацію, які, без сумніву, є методологічно важливими, і отримали увагу дослідників ще в середині попереднього сторіччя, коли було з'ясовано, що стратегія входження в іншу культуру малих груп (особистості), адаптація до нового етно– та соціокультурного середовища, як правило, супроводжується глибоким психічним потрясінням, для позначення якого К. Оберг увів термін *культурний шок* (*culture shock*).

Якщо К. Оберг позначив цим терміном стан тривожності людини, яка опинилася в чужій культурі, то Дж. Беррі, поділяючи ідею залучення надбань психології, використовує термін *стрес акультурації* (*acculturative stress*) для позначення сукупності психосоматичних та психологічних симптомів, що супроводжують процес адаптації до нового культурного середовища.

Таким чином, як ми бачимо, до теорії залучаються не тільки психологічні, а й клінічні фактори. Зазначимо, що проблеми культурного шоку і міжкультурної адаптації тривалий час розглядалися саме з клінічних позицій, хоча окремі вчені з самого початку розглядали культурний шок як частину звичайного процесу адаптації до культурного стресу і прояв прагнення до більш зрозумілого, стабільного і передбачуваного середовища (А. Адлер). Більш того, автори відомої книги «Культурний шок» А. Ферхнем та С. Бочнер не виключали випадків, при яких зустріч з іншою культурою не чинитиме шокового впливу, а навпаки, буде для певного типу людей джерелом різноманітних позитивних емоцій і відчуттів [26]. Вважається, що і культурний шок може грати позитивну роль і в тому випадку, коли первісний дискомфорт веде до прийняття нових цінностей і моделей поведінки і, в кінцевому рахунку, служить джерелом саморозвитку і культурного зростання.

Дослідники довели, що показники успішної соціально-психологічної адаптації на різних рівнях мають значні відмінності. Так, сучасна дослідниця В. Гриценко в якості показників успішної адаптації особистості в нових соціокультурних умовах існування на груповому рівні визнає задоволеність стосунками з новим оточенням, позитивну соціальну ідентичність, міжгрупову толерантність [7, с. 12–18].

Щодо показників успішної соціально-психологічної адаптації індивіда на особистісному рівні, то до цієї групи дослідник відносить актуалізацію розвинених

потреб в самоповазі; задоволеність професійною діяльністю як важливою умовою реалізації потреби в самоактуалізації; задоволеність сенсом життя й оптимістичну оцінку життєвої ситуації; високу активність та емоційну стабільність [7, с. 12–18].

Слід визнати, що в процесі адаптації здійснюється не тільки пристосування індивіда до соціальних умов, а й формуються соціальні якості комунікабельності та предметної діяльності; протягом процесу адаптації особистість розвиває свою індивідуальність, самостверджується, намагаючись реалізувати свої потреби та інтереси. Коли з'являються нові культурні засоби задоволення потреб, змінюються умови життя, людина має знову пристосуватися, навіть інколи шляхом відмови від прийнятих раніше норм та цінностей [1, с. 258].

У літературі аргументовано наголошується, що проблеми адаптації людини пов'язані з історично визначеними формами відчуження людей від природи, суспільного життя, продуктів власної діяльності, оточення та від власних зацікавлень. Їх супроводжують різні набуті психологічні проблеми, притаманні майже усім типам культурної адаптації. Можливі навіть кризи особистості в разі невдалої або ускладненої адаптації, коли людина не приймає ані нові цінності, ані нові способи поведінки. При цьому проблеми адаптації людини не закінчуються разом з завершенням її первісної соціалізації, а можуть зберігатись і виникати впродовж усього її життя.

На нашу думку, поглиблення розуміння специфіки соціокультурної адаптації стає можливим за умов застосування еволюційного підходу до аналізу окресленої проблеми, тобто включення до комплексу адаптації генетичного рівня.

Сучасні еволюційні концепції представлені в працях західних учених Ф. Дж. Айали, М. Р'юза, Ч. Ламсдена, Е. Уїлсона та ін. Поділяючи тезу Ч. Дарвіна про еволюційне походження людини й культури, сучасна соціобіологія висуває два основні положення: 1. культура (й культурна еволюція) формується специфічними, властивими тільки людям, когнітивними механізмами; 2. ці механізми мають генетичну природу, тобто кореняться в програмах розвитку нервової системи й можуть діяти в широкому діапазоні варіацій навколишнього середовища. Отже, допускається якийсь фундаментальний механізм геннокультурної коеволюції, який передбачає, що формування культури якщо не детерміноване, то, принаймні, спрямовується генетично [14, с. 11].

Розглянемо стисло механізм геннокультурної коеволюції. У своїй роботі «Гени, свідомість і культура» [27] Ч. Ламсен і Е. Уїлсон висунули концепцію так званих «епігенетичних правил», стверджуючи, що в психіці людини є природжені обмежувальні засади, які спрямовують наше мислення, наші когнітивні, поведінкові та інші характеристики. Епігенетичні правила мають генетичну природу; генетичні зміни можуть трансформувати епігенетичні правила і відносини між ними.

Відомо, що епігенетичні правила є результатом адаптації людини до навколишнього середовища, вони закріплюються генетично завдяки дії природного відбору. Прикладами зазначених правил є природжені схильності людей, серед широкого переліку яких [14, с. 11–12], соціобіологи наводять яскраві приклади, зокрема заборона інцесту, яка перешкоджає кровозмішенню і його негативним генетичним наслідкам – інбридінгу, тривога в дітей у віці від 6 до 8 місяців в присутності чужих людей, що виникає в незалежно від культурних відмінностей; природжена схильність людини мислити опозиціями, розглядаючи одну річ як протилежність іншій, тощо.

В цілому сучасна соціобіологія накопичила дані, що створюють передумови

для поширення еволюційно-генетичного підходу на поведінку людини. І хоча цей підхід вимагає подальшого обґрунтування, ми згодні, що дія генетично визначених схильностей забезпечувала людству на початку його історичного розвитку вирішальні адаптаційні переваги.

Якщо в епігенетичних правилах закодовані природжені компоненти стратегії індивіда, що відносяться до оволодіння культурою, це оволодіння відбувається шляхом геннокультурної трансляції, тобто передачі інформації, в процесі якої успадковані епігенетичні правила з більшою вірогідністю використовують визначені культургени. (Культурген – це умовна одиниця культурної інформації, образ або конструкт, що відповідає певному поведінковому зразку, ментальній конструкції і т. ін. Дослідники наголошують, що епігенетичні правила скеровують індивіда до вибору деяких напрямків розвитку свідомості, напрямків розвитку культури. Скеровують, а не однозначно детермінують – це слід особливо підкреслити [14, с. 12].

Зрозуміло, що індивідуальний розвиток опосередковується культурою, і поза конкретною культурою домінуючий когнітивний тип мислення реально існувати не може. Генетична програма розвитку структур людського мозку може бути виконана за умови взаємодії з навколишнім середовищем. Тому культура є тією «субстанцією», в якій мислення як спосіб обробки когнітивної інформації знаходить свій конкретно-історичний зміст. І якщо оволодіння культурою спрямовується генетично, то конкретний домінуючий когнітивний тип мислення завжди сприяє формуванню й розвитку культури (або сімейства культур) певного типу.

Так, «первинне» мислення людей за своїми когнітивно-інформаційними характеристиками було переважно образним (правопівкульним) і аграрна культура, на якій сформувалися стародавні східні цивілізації, базувалася на тих світоглядних цінностях, що орієнтують людей на цілісне, нерозчленоване сприйняття світу, на споглядання й пристосування до нього як незмінної даності. Як наголошує І. Меркулов, вони визначаються можливостями стратегії обробки когнітивної інформації, властивій переважно образному мисленню, і можуть направляти його еволюцію [14, с. 13–15].

Щодо сучасної науково-технічної культури, яка спрямована на активне перетворення світу та на аналіз причинно-наслідкових зв'язків, що є засадами її ціннісних орієнтацій, це створює підґрунтя для домінування логіко-вербального (знаково-символічного) мислення.

В цілому, еволюційний підхід призводить до визнання, що в ході біологічної еволюції сформувалися початкові фізіологічні й поведінкові характеристики людини, які дали поштовх культурній еволюції, що сприяла підвищенню пристосованості людей, причому ця культурна еволюція згодом отримала генетичне закріплення. Тобто людина успадковує не тільки здатність до культурної еволюції, а й потребу в розвитку певних рис культури.

Визнаючи соціокультурну адаптацію процесом активного пристосування індивіда до середовища та його змін за допомогою механізмів культури, виникає необхідність проведення аналізу й тих змін, що відбуваються з самим індивідом у процесі адаптації. Перетворюючи буття–в–собі у буття–для–себе, людина не тільки перетворює світ, а й одночасно створює і перетворює власну природу, розвиває власну чуттєвість, і будь-які людські дії назовні призводять до відповідних змін у власному сприйнятті, почуттях, думках.

Проникнення в сутність комплексів соціокультурної адаптації, акультурації

неможливе без теоретичного осмислення проблеми взаємодії культур на різних її рівнях – історико-генетичному, онтологічному, філософському і є одним з аспектів масштабнішої проблеми буття людини в реаліях культури. Визнання наявності комплексу акультурації та соціокультурної адаптації, на нашу думку, є підходом, що може допомогти в розкритті суттєвих феноменів сучасної взаємодії культур.

Розглянувши категоріальний апарат теорій соціокультурної адаптації та акультурації можна зробити висновки, що плідна праця дослідників створила як загальнотеоретичні так і філософські основи дослідження процесу та наслідків поширення культурних зв'язків в сучасному суспільстві, що мають ознаки наукових парадигм. В той самий час, на наш погляд, наявні парадигми філософії культури, соціології, психології існують паралельно і в умовах прискорення процесів глобалізації потребують певного узгодження, можливого за умов використання філософської методології, імплементація якої не тільки допоможе осмисленню загальних проблем буття людини, а й створить базис поєднання множини систем (системних комплексів) взаємодії культур.

Список використаної літератури

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – Москва : Моск. филос. фонд, 1995. – 323 с. ; Berger P. Sotsialnoe konstruirovaniye realnosti. Traktat po sotsiologii znaniya / P. Berger, T. Lukman. – Moskva : Mosk. filos. fond, 1995. – 323 s.
2. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Ленинград : Наука, 1988. – 270 с. ; Berezin F. B. Psikhicheskaya i psikhofiziologicheskaya adaptatsiya cheloveka / F. B. Berezin. – Leningrad : Nauka, 1988. – 270 s.
3. Библер В. С. От наукоучения – к логике культур : Два филос. введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – Москва : Политиздат, 1990. – 413 с. ; Bibler V. S. Ot naukoucheniya – k logike kultur : Dva filos. vvedeniya v dvadtsat pervyy vek / V. S. Bibler. – Moskva : Politizdat, 1990. – 413 s. .
4. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – Москва : Наука, 1991. – 271 с. ; Vernadskiy V. I. Nauchnaya mysl kak planetnoye yavleniye / V. I. Vernadskiy. – Moskva : Nauka, 1991. – 271 s
5. Волынская Л. Б. Адаптация человека в социокультурной среде : моногр. / Л. Б. Волынская. – Москва : МАКС Пресс, 2008. – 240 с. ; Volynskaya L. B. Adaptatsiya cheloveka v sotsiokulturnoy srede : monogr. / L. B. Volynskaya. – Moskva : MAKS Press, 2008. – 240 s.
6. Волынская Л. Б. Социокультурная и личностная адаптация человека на различных стадиях жизненного цикла : учеб. пособие / Л. Б. Волынская. – Москва : Флинта : НОУ ВПО «МПСи», 2012. – 168 с. ; Volynskaya L. B. Sotsiokulturnaya i lichnostnaya adaptatsiya cheloveka na razlichnykh stadiyakh zhiznennogo tsikla : ucheb. posobie / L. B. Volynskaya. – Moskva : Flinta : NOU VPO «MPSI», 2012. – 168 s.
7. Гриценко В. В. Теоретические основы исследования социально-психологической адаптации личности / группы в новой социо- и этнокультурной среде / В. В. Гриценко // Проблемы социальной психологии личности : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов, 2005. – Вып. 2. – С. 4–22. ; Gritsenko V. V. Teoreticheskie osnovy issledovaniya sotsialno-psikhologicheskoy adaptatsii lichnosti / gruppy v novoy sotsio- i etnokulturnoy srede / V. V. Gritsenko // Problemy sotsialnoy psikhologii lichnosti : mezhvuz. sb. nauch. tr. – Saratov, 2005. – Vyp. 2. – S. 4–22..
8. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации : учеб. / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин; под ред. А. П. Садохина. – Москва :

ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с. ; Grushevitskaya T. G. Osnovy mezhkulturnoy kommunikatsii : ucheb. / T. G. Grushevitskaya, V. D. Popkov, A. P. Sadokhin; pod red. A. P. Sadokhina. – Moskva : YuNITI-DANA, 2003. – 352 s.

9. Есин А. Б. Введение в культурологию : Основные понятия культурологии в систематическом изложении : учеб. пособ. / А. Б. Есин. – Москва : Высшая шк. : Академия 1999. – 216 с. ; Yesin A. B. Vvedenie v kulturologiyu : Osnovnye ponyatiya kulturologii v sistematicheskom izlozhenii : ucheb. posob. / A. B. Yesin. – Moskva : Vysshaya shk. : Akademiya 1999. – 216 s.

10. Корель Л. В. Социология адаптаций : вопросы теории, методологии и методики / Л. В. Корель. – Новосибирск : Наука, 2005. – 423 с. ; Korel L. V. Sotsiologiya adaptatsiy : voprosy teorii, metodologii i metodiki / L. V. Korel. – Novosibirsk : Nauka, 2005. – 423 s.

11. Кросскультурная психология. Исследования и применение : пер. с англ. / Дж. В. Берри, А. Х. Пуртинга, М. Х. Сигалл, П. Р. Дасен. - Харьков : Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 560 с. ; Krosskulturnaya psikhologiya. Issledovaniya i primeneniye : per. s angl. / Dzh. V. Berri, A. Kh. Purtinga, M. Kh. Sigall, P. R. Dasen. - Kharkov : Izd-vo Gumanitarnyy tsentr, 2007. – 560 s.

12. Кузьмин В. П. Принцип системности в теории и методологии Маркса / В. П. Кузьмин. - 2-е изд. - Москва : Политиздат, 1980. - 312 с. ; Kuzmin V. P. Printsip sistemnosti v teorii i metodologii Marksa / V. P. Kuzmin. - 2-e izd. - Moskva : Politizdat, 1980. - 312 s.

13. Лондаджим Т. Социокультурная адаптация иностранных студентов, обучающихся в российских вузах : автореф. дис. ... канд. социол. наук : спец. 22.00.04 / Тьерри Лондаджим ; Нижегород. гос. ун-т им. Н.И. Лобачевского. - Нижний Новгород, 2012. - 24 с. ; Londadzhim T. Sotsiokulturnaya adaptatsiya inostannykh studentov, obuchayushchikhsya v rossiyskikh vuzakh : avtoref. dis. ... kand. sotsiol. nauk : spets. 22.00.04 / Terri Londadzhim ; Nizhegor. gos. un-t im. N.I. Lobachevskogo. - Nizhniy Novgorod, 2012. - 24 s.

14. Меркулов И. П. Эволюционная эпистемология : история и современные подходы / И. П. Меркулов // Эволюция, культура, познание : сб. статей. – Москва : Институт философии РАН, 1996. – С. 6–21 ; Merkulov I. P. Evolyutsionnaya epistemologiya : istoriya i sovremennye podkhody / I. P. Merkulov // Evolyutsiya, kultura, poznanie : sb. statey. – Moskva : Institut filosofii RAN, 1996. – S. 6–21.

15. Мудрик А. В. Социализация человека : учеб. пособ. / А. В. Мудрик. – Москва : Academia, 2007. – 304 с. ; Mudrik A. V. Sotsializatsiya cheloveka : ucheb. posob. / A. V. Mudrik. – Moskva : Academia, 2007. – 304 s.

16. Налчаджан А. А. Социально-психологическая адаптация личности : Формы, механизмы, стратегии / А. А. Налчаджан. – Ереван : Изд-во АН Арм. ССР, 1988. – 145 с. ; Nalchadzhn A. A. Sotsialno-psikhologicheskaya adaptatsiya lichnosti : Formy, mekhanizmy, strategii / A. A. Nalchadzhn. – Yerevan : Izd-vo AN Arm. SSR, 1988. – 145 s.

17. Степанов Ю. С. Константы мировой культуры : Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия / Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурин. – Москва : Наука, 1993. – 160 с. ; Stepanov Yu. S. Konstanty mirovoy kultury : Alfavitny i alfavitnye teksty v periody dvoeveriya / Yu. S. Stepanov, S. G. Proskurin. – Moskva : Nauka, 1993. – 160 s.

18. Теория культуры : учеб. пособ. / под ред. С. Н. Иконниковой, В. П. Большакова – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 592 с. ; Teoriya kultury : ucheb. posob. / pod red. S. N. Ikonnikovoy, V. P. Bolshakova – Sankt-Peterburg : Piter, 2008. – 592 s.

19. Шпак Л. Л. Социокультурная адаптация: сущность, направление, механизмы реализации : дис. ... докт. социол. наук : спец. 22.00.06 / Лидия Леонидовна Шпак ; Рос. академия управления. - Кемерово, 1992. - 353 с. ; Shpak L. L. Sotsiokulturnaya adaptatsiya: sushchnost, napravlenie, mekhanizmy realizatsii : dis. ... dokt. sotsiol. nauk : spets. 22.00.06 / Lidiya Leonidovna Shpak ; Ros. akademiya upravleniya. - Kemerovo, 1992. - 353 s

20. Шпак Л. Л. Социология жизни : научное наследие и современные трактовки / Л. Л. Шпак. . – Кемерово : Кемер. гос. университет, 2007. – 372 с. ; Shpak L. L. Sotsiologiya zhizni : nauchnoe nasledie i sovremennye traktovki / L. L. Shpak. . – Kemerovo : Kemer. gos. universitet, 2007. – 372 s.

21. Berry J. W. Acculturation as varieties of adaptation / J. W. Berry // Acculturation : Theory, models and some new findings / ed. by A. Padilla. – Boulder : Westview, 1980. – P. 9– 25.

22. Berry J. W. Conceptual approaches to acculturation / J. W. Berry // Acculturation : Advances in theory, measurement and applied research. – Washington, DC : APA Press, 2003. –P. 17–37.

23. Berry J. W. Social and cultural change / J. W. Berry // Handbook of cross – cultural psychology / ed. by H. C. Triandis, R. Brislin . – Boston : Allyn & Bacon, 1980. – Vol. V : Social Psychology. – P. 211 –279.

24. Bochner S. The Social Psychology of Cross-Cultural Relations / S. Bochner // Cultures in Contact : studies in cross-cultural interaction / ed. by S. Bochner. – Oxford : Oxford Pergamon Press, 1982. – P. 5–44.

25. Bochner S. Culture shock due to contact with unfamiliar cultures [Electronic resource] / S. Bochner // Online Readings in Psychology and Culture. – 2003. – 8(1). – Mode of access . <http://doi.org/10.9707/2307-0919.1073>.

26. Furnham A. Culture Shock : Psychological reactions to unfamiliar environments / A. Furnham, S. Bochner. – London. : Methuen, 1986. – 298 p.

27. Lumsden C. J. Genes, Mind and Culture: The Coevolutionary Process / C. J. Lumsden, E. O. Wilson. - Cambridge (MA) : Harvard University Press, 1981. – 216 p.

28. Redfield R. Memorandum for the study of acculturation [Electronic resource] / R. Redfield, R. Linton, M. J. Herskovits // American Anthropologist. – 1936.– Vol. 38, Issue 1. – P. 149–152. – Mode of access : <http://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1525/aa.1936.38.1.02a00330>

29. The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology / ed. by D. L. Sam , J. W. Berry. – Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2006. – 576 p.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2019

N. Belova,
O. Popovych

CULTURAL INTERACTION PARADIGMS

Consistent design of the conceptual-analytical system of philosophical knowledge about the essence of interaction of cultures faces the problem of absence of «mono-object» (or single object), because the subject of study is interaction of systems or system complexes. In view of this, the article substantiates the need to enhance the integrative status of the philosophy of culture, in particular by including in its subject some specific problems of cultural studies and proposes to consider the interaction of cultures as a system complex

containing cultural systems of different levels of generality (community, group, personality). Consideration of a number of systems (system complexes) allows us to understand the two-vector nature of adaptation and to see the positive and negative factors influencing the development of personality consequences of the interaction of cultures.

Taking into consideration, that analysis of the process of socio-cultural adaptation of an individual is complicated by the presence of levels, the number and difference of which are determined by the understanding of the individual not only as a creature acting in the physical but also in the socio-cultural plane, the need of search for mechanisms to preserve the individual's self in the conditions of rapid renewal of all spheres of social life is emphasized.

Sociocultural adaptation as the process of active adapting of an individual or group to a changing environment through cultural mechanisms (not only the changing environment itself, but also the changes of the individual or group itself) in the process of adaptation was reviewed.

It is emphasized that synonymous use of the terms "acculturation" and socio-cultural or intercultural adaptation is inappropriate.

The development of the theory of acculturation, its levels and additions to the theory of strategies of acculturation are traced. It was suggested by to consider the theory of acculturation (including supplementing dimensions) and the theory of strategies of acculturation as the complex of acculturation.

The multi-quality of the interaction of cultures is revealed. Some reconciliation of existing paradigms of cultural interaction are proposed, since in the current conditions of accelerating the processes of globalization the use of philosophical methodology will help to understand the common problems of human being, and will create the basis for the combination of a bunch of systems (system complexes) of interaction of cultures.

Key words: *acculturation, assimilation, exclusion, integration, multiculturalism, segregation, system complex, strategy of acculturation, interaction of cultures, cultural adaptation, melting pot.*

УДК 130.2

В. Ю. Єршомін

ІНТЕГРАЛЬНИЙ ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ТА PHILOSOPHIA PERENNIS В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджена школа інтегрального традиціоналізму як інтелектуальне явище європейської культури ХХ–ХХІ століть. Зроблено екскурс в історію формування даного феномена, огляд його напрямків, персоналій і ключових понять. Простежено зв'язок традиціоналізму з ідеалістичною філософією, Романтизмом, правими ідеологіями та академічним релігієзнавством. В результаті дослідження зроблено висновок, що інтегральний традиціоналізм, як особлива форма західного езотеризму, є органічною частиною європейської культури. Відрізняючись «холістським» характером, принципи традиціоналізму мають перспективи застосування до різних галузей гуманітарного знання.

Ключові слова: *інтегральний традиціоналізм, епоха Відродження, Philosophia perennis, Марсіліо Фічіно, Рене Генон, Юліус Евола.*